

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับการรับรู้ของเด็ก

การรับรู้ของมนุษย์นอกจากอาศัยอวัยวะรับสัมผัสชนิดต่าง ๆ นับตั้งแต่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัสแล้ว ยังจะต้องมีกระบวนการรับรู้ต่อเนื่องจากสัมผัสด้วย จึงจะทำให้สัมผัสนั้น ๆ มีความหมายขึ้นมาได้ ในการที่จะมีพฤติกรรมอะไรได้ตอบสนองสิ่งเร้าออกไปได้นั้น มนุษย์จะต้องมีการแปลความหมายสิ่งที่เขาได้รับเข้ามาเสียก่อนแล้วจึงสนองตอบเป็นพฤติกรรมออกไป ถ้าเรามีการแปลความหมายของสิ่งเร้าได้ถูกต้อง พฤติกรรมที่ตอบโต้ออกไปก็จะเหมาะสมกว่าในกรณีที่แปลความหมายผิด ๆ ดังนั้นการแปลความหมายของพฤติกรรมจึงเป็นส่วนสำคัญมากในการที่คนเราจะมีปฏิกริยาอะไรได้ตอบออกไป

แนวความคิดเกี่ยวกับการรับรู้ (cognitive approach)

แนวความคิดนี้เกิดจากจุดที่เห็นว่ามนุษย์เรามีใจ เป็นหน่วยรับเครื่องเร้าภายนอกเท่านั้น แต่มีการสร้างกระบวนการประมวลข้อมูลสารสนเทศที่รับเข้ามาแล้วส่งผลออกไปเป็นข้อสนเทศใหม่ กระบวนการที่กล่าวถึงนี้เริ่มด้วยมีข้อมูลผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสชนิดต่าง ๆ แล้วถูกย่อยลง ส่งไปเก็บไว้ในขุมคลังความจำ เมื่อต้องการก็เรียกเอามาใช้ โดยเลือกคัดตัดสินใจตามที่เห็นเหมาะสมได้ ผู้ที่ศึกษาแนวคิดนี้ได้แก่ Piaget เป็นต้น (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2530 : 1-5)

ความหมายของการรับรู้ (cognition)

การรับรู้ คือกระบวนการแปลความหมายของสิ่งเร้าที่มากระทบกับประสาทสัมผัสต่าง ๆ

ของมนุษย์ และการแปลความหมายอย่างไรนั้นก็ขึ้นโดยตรงกับประสบการณ์ในอดีตของเราและสภาพจิตใจในปัจจุบัน เป็นการสร้างความหมายเกี่ยวกับโลกภายนอกให้กับมนุษย์

จะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดสิ่งเร้ามากระตุ้นประสาทสัมผัสเราจะมีการแปลความหมายของสัมผัสนั้น และสมองก็จะสั่งการให้มีปฏิกิริยาตอบสนองออกไป ตามปกติแล้วสิ่งเร้าที่เข้ามานั้นมิได้เข้ามาทีละสิ่ง แต่จะเข้ามาพร้อม ๆ กันหลายประเภทในเวลาเดียวกัน ซึ่งการตอบสนองก็จะไม่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าทุกชนิดที่เข้ามาสู่ประสาทสัมผัส นอกจากนี้การรับรู้ยังหมายถึงการเลือกเฟ้นที่จะรับรู้ในสิ่งเร้าบางชนิดและไม่สนใจในสิ่งเร้าอื่น ๆ อีกด้วย การรับรู้จะมีความหมายเพียงใดนั้นย่อมต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง แต่ที่สำคัญก็คือการจดจำจากประสบการณ์เดิมของบุคคล กล่าวคือ เมื่อบุคคลเห็นได้ยินสัมผัสกับสิ่งใดก็ตาม เขาจะเกิดการเปรียบเทียบกับสิ่งที่เคยเรียนรู้มาแต่เดิม ถ้าสิ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกับสิ่งที่เคยเรียนรู้มาในอดีต เขาก็จะจัดอยู่ในหมู่หรือกลุ่มเดียวกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตมีบทบาทต่อการรับรู้ในปัจจุบันของบุคคลมาก (นวลศิริ เปาโรหิตย์, 2532 : 169-176)

ความหมายของการรับรู้ทางสังคม

การรับรู้ทางสังคม หมายถึงกระบวนการรับรู้สิ่งของ รับรู้คุณภาพ รับรู้ความสัมพันธ์ต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตัวเรา หรือเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตัวเราโดยที่การรู้นั้นเราจะรับรู้ด้วยอวัยวะรับรู้สัมผัสทั้งหลายที่เป็นประสาทสัมผัส ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ผิวหนัง ฯลฯ การรับรู้หรือ perception นั้น เป็นกระบวนการที่เลือก หมายถึงว่าคนเราจะเลือกที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ เลือกที่จะรับรู้คุณภาพบางอย่าง เลือกที่จะรับรู้คุณภาพบางอย่าง เลือกที่จะรับรู้ความสัมพันธ์แนวใดแนวหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา

นอกจากนี้ การรับรู้ยังเป็นกระบวนการที่รวบรวมความรู้สึกอีกด้วย

โดยที่การรับรู้จะเป็นไปอย่างไร ค่าไหน หรือไม่ จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบมากกว่าหนึ่ง
ประการ ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบในรูปของ

- ความพร้อม ความพร้อมในที่นี้อาจหมายรวมถึงความพร้อมทางร่างกาย ความพร้อมทางปัญญา ความพร้อมทางอารมณ์ ความพร้อมทางสังคม อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างในขณะเดียวกันก็ได้ สำหรับบางสภาพการณ์ในสังคม
- ประสบการณ์ที่เคยมีมาก่อน หรือประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาแล้วนั่นเอง ไม่ว่าจะ
เป็นตอนระยะช่วงไหนของชีวิต การรับรู้บางสิ่งบางอย่างจะไปในแนวใด
ค่าไหน หรือไม่ อาจถูกผลักดันโดยประสบการณ์ในช่วงเยาว์วัย หรือใน
ช่วงที่เริ่มเป็นผู้ใหญ่ หรือในระยะที่เข้าเรียนในสถาบันการศึกษาบาง
ระดับหรือในระยะที่เริ่มทำงานหาเงิน ฯลฯ ใดๆก็ได้โดยไม่มีขอบเขต
จำกัด (อรรถย ชื่นมณุษย์, 2518 : 44-45)

การรับรู้แบบ perception กับแบบ cognition

การรับรู้แบบ perception มีความหมายใกล้เคียงกับการรับรู้แบบ cognition โดยที่การรับรู้แบบ cognition หมายถึงความรู้ที่บุคคลมีโดยไม่จำกัดเวลา ไม่จำกัดสถานที่ แต่การรับรู้แบบ perception จะมีความหมายแคบกว่าแบบ cognition เพราะเป็นการรับรู้ในเวลาใดเวลาหนึ่งและสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการรับรู้ของเด็กและแนวความคิดแบบการรับรู้ดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การรับรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการรับรู้ความสัมพันธ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับ สถานภาพ สิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมทางการเมือง โดยบุคคลจะเลือกที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ

เลือกที่จะรับรู้คุณลักษณะบางอย่างหรือเลือกที่จะรับรู้ความสัมพันธ์แนวนในแนวหนึ่ง เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่ล้อมรอบตัวบุคคลนั้น

ทฤษฎีการพัฒนาทางความรู้ความเข้าใจ (Piaget's Theory of Cognition Development)

การที่บุคคลสามารถปรับปรุงพฤติกรรมของตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และการทำสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเองได้นั้นได้เริ่มมีมาตั้งแต่เด็กแรกเกิด และพัฒนาติดต่อเนื่องกันมาตามวัยของเด็ก จนกระทั่งถึงวัยของความเป็นผู้ใหญ่ โดยเริ่มจากการรับรู้เพียงเล็กน้อยจากสิ่งแวดล้อมมาเป็นการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างเต็มที่ จากความคิดเพื่อฟื้นอย่างไม่มีเหตุผล ยุ่งเหยิง มาเป็นความคิดที่มีเหตุผล มีระเบียบมากขึ้น

ในแต่ละขั้นของอายุเด็ก โครงสร้างของความคิดหรือความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวกับโลกหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กจะขยายกว้างออกไป การจัดรูปใหม่ของรายละเอียดข้อมูลและการพัฒนาถึงความสามารถใหม่ จำเป็นต้องใช้ สติปัญญา ความคิดการหาเหตุผล ที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อากาสสะท้อนของทารกแรกเกิดได้เปลี่ยนรูปผ่านลำดับขั้นของการแบ่งแยกและการรวมกันเข้าเป็นขบวนการทางความคิดนี้เอง ทารกให้เด็กค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ช่วยตัวเองไม่ได้ มาเป็นช่วยตัวเองได้ สามารถรับสิ่งเร้าได้มากขึ้น เรียนรู้เทคนิคในการแก้ปัญหาได้ดีขึ้น การที่บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและจัดสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับความต้องการของตน และบังเกิดผลเป็นที่น่าพึงพอใจนั้น เป็นเรื่องที่บุคคลจำเป็นต้องใช้ขบวนการพัฒนาทางความคิด ซึ่งความคิดของบุคคลได้รับการพัฒนาติดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นมา ขบวนการพัฒนาความคิดความเข้าใจ ต้องเกี่ยวข้องกับขบวนการ 2 ประการ คือ

1. การรับเข้าไว้ (assimilation)
2. การจัดทำให้เหมาะสม (accommodation)

การรับเข้าไว้ (assimilation) หมายถึงการที่บุคคลสามารถนำสิ่งต่าง ๆ ที่เขาได้รับรู้ใหม่ ๆ เข้าไปผสมผสานกลมกลืนกับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม ที่ได้มีการสะสมอยู่แล้วในสมองได้อย่างเหมาะสม การรับเข้าไว้ของเด็ก เกิดขึ้นจากการที่เด็กรับรู้สิ่งใหม่ ๆ หรือที่เรียกว่าความรู้ใหม่แล้วนำเข้าไปผสมกับความรู้เดิมที่ตนมีอยู่ จะเป็นการรับรู้ที่คิดสภาพความเป็นจริงหรือถูกต้องก็ตาม ในการรับเข้าไว้ของเด็ก จะมีการแปลสถานการณ์ใหม่ในรูปของสิ่งที่คุ้นเคย และมีการบรรจุสิ่งที่ไม่คุ้นเคยหรือสิ่งใหม่เข้าไว้ในการรวบรวมที่เหมาะสมกับประสบการณ์เดิมของเขา

การจัดทำให้เหมาะสม (accommodation) เป็นการนำความรู้ใหม่ที่ได้นำไปปรุงแต่งขึ้นใหม่เพื่อให้เข้ากันได้กับสภาพความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม ในการนำความรู้มาปรุงแต่งนั้นบุคคลต้องใช้ความคิดและการกระทำเป็นเครื่องช่วยด้วย หรือ (accommodation) เกิดขึ้น เมื่อสิ่งเร้าที่เป็นสิ่งแวดล้อม ต้องการกระทำอันใหม่ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือเมื่อการตอบสนองที่เกิดจากการเรียนรู้ไม่เหมาะสมหรือใช้การไม่ได้อีกต่อไปแล้ว เด็กจำเป็นต้องนำมาจัดทําและปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นโดยการ เปลี่ยนพฤติกรรมเสียใหม่

ดังนั้นขบวนการรับเข้าไว้ (assimilation) และขบวนการจัดทำให้เหมาะสม (accommodation) ถ้านำมาใช้ควบคู่กันแล้ว จะเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาด้านความคิดความเข้าใจของเด็กได้เป็นอย่างดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขั้นตอนการพัฒนาทางความรู้ความเข้าใจในวัยเด็ก มีดังนี้

ขั้นที่ 1 เรียกว่า sensorimotor operations

เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 2 ขวบ

ในการพัฒนาเกี่ยวกับขบวนการทางความคิดและการรับรู้ของเด็ก ในขั้นที่เรียกว่า sensorimotor operations เป็นขบวนการที่เด็กค่อย ๆ ลดความคิดที่ว่า ตนเองเป็นศูนย์กลางของความสำคัญทั้งหมด (self-centered) ไปสู่ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมภายนอกและบุคคล อาจแยกว่าอะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความฝัน เด็กจะรับรู้ทุกอย่างจะต้องรวมอยู่ที่ตัวเด็กเองเด็กจะรับรู้เฉพาะสิ่งที่เด็กได้เห็นเท่านั้น ถ้าสิ่งนั้นหลุดพ้นไปจากสายตาแล้ว จะไม่มีการรับรู้ต่อไปอีกเด็กต้องการเป็นผู้รับแต่ฝ่ายเดียว โดยไม่มีการให้เป็นการตอบแทน

โลกแห่งความรู้สึกของเด็กเต็มไปด้วยภาพต่าง ๆ ที่ยุ่งเหยิงไม่สัมพันธ์กัน ครั้งเมื่อทารกเจริญวัยขึ้น มีการเรียนรู้ และรับรู้ประสบการณ์ใหม่อยู่ตลอดเวลา เด็กจะค่อย ๆ เปลี่ยนความคิดจากตัวเองเป็นศูนย์กลางของความสำคัญไปสู่ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมภายนอก และบุคคลอื่นมากขึ้นในระยะของการเปลี่ยนแปลงนี้ เด็กเริ่มมองเห็นวัตถุอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ไม่ว่าจะเกิดขึ้นหรือสลายตัวไป เด็กเริ่มเข้าใจตัวเองมากขึ้นเป็นลำดับ เด็กเรียนรู้ว่าเขาเป็นผู้กระทำกิจกรรม ไม่ใช่อุถูกกระทำ ดังนั้นถ้าเด็กอยากเรียนรู้อะไร เด็กจะต้องนำตัวเขาออกไปประสบด้วยตัวเอง และด้วยสัญชาตญาณแห่งความอยากรู้อยากเห็น เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เด็กจะแปลความหมายของเขาเองโดยที่ไม่เหมือนกับเด็กคนอื่นเลย วัยของเด็กในขั้นนี้จึงเป็นจุดเริ่มของความคิดและบุคลิกภาพที่จะพัฒนานในวัยต่อไป

ขั้นที่ 2 เรียกว่า concrete operations

เริ่มตั้งแต่ 18 เดือน หรือ 2 ขวบ จนถึงอายุ 11 หรือ 12 ขวบ

ในทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับขบวนการทางความคิดและการรับรู้ของเด็กในขั้นที่เรียก concrete operations เป็นระยะที่เครื่องหมายและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางด้านความคิดของเด็กโดยตรง ระยะนี้เด็กจะสร้างข้อสมมุติจากประสบการณ์หรือความคิดค้นเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องเล่นต่าง ๆ และยึดถือเอาเป็นสิ่งที่ชีวิตจิตใจเหมือนตัวเขา เช่น เด็กหญิงกับตุ๊กตา เด็กชายกับลูกหมี เด็กจะเอาใจใส่สำหรับความรักกับสิ่งเหล่านี้เสมือนเป็นเพื่อน เป็นน้อง หรือเป็นลูกของเขาเอง และถ้าเครื่องเล่นเหล่านั้นเกิดการบอบสลายแตกหักขึ้น เขาจะร้องไห้เสียใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังเสมือนหนึ่งว่าเขาสูญเสียของรักของโปรดของเขาไป Piaget ให้ความเห็นว่าความเชื่อของเด็กที่มีต่อสิ่งของเครื่องเล่นเช่นนี้ เนื่องมาจากการรับรู้แบบ artificialism ของเด็ก อันเป็นการรับรู้ที่เชื่อว่ามนุษย์ผู้เดียวเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดขึ้นกับสิ่งต่าง ๆ ในโลก การสร้างข้อสมมุติให้กับสิ่งของเครื่องเล่นต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นขั้นสำคัญอันหนึ่งในการพัฒนาการด้านความคิดของเด็กในวัยต่อไป

นอกจากนี้ ในระยะนี้เด็กมักใช้คำพูดที่แตกต่างจากเมื่อเริ่มหัดพูดได้ใหม่ ๆ กล่าวคือ ลักษณะของคำพูดก็ไม่เหมือนกับผู้ใหญ่ ทั้งในด้านความหมาย และความเข้าใจ ทั้งนี้ เพราะเด็กยังเข้าไม่ถึงความหมายที่แท้จริง และความเข้าใจที่ถูกต้อง ความเข้าใจของเด็กมักเป็นไปในลักษณะที่กว้างหรือแคบเกินไป ดั้งเดิมและไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร Piaget มีความเห็นว่า ภาษามิได้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางความคิดของเด็กมากนัก ถึงแม้ว่าภาษาจะมีความสำคัญเกี่ยวข้องในด้านอื่น ๆ ก็ตาม และ Piaget ยังมีความเห็นต่อไปอีกว่าเด็กในวัยนี้จะคิดอะไร มักคิดเป็นส่วนตัวซ่อนอยู่ภายใน ไม่ออกมาเป็นคำพูด ดังนั้นภาษาจึงเป็นแต่เพียงส่วนประกอบอันหนึ่งของการพัฒนาทางความคิด ซึ่งที่จริงแล้ว การพัฒนาทางความคิดจากเด็กมาสู่ผู้ใหญ่จำเป็นต้องประกอบด้วยแฟกเตอร์อื่น ๆ อีกมากมาย

ระยะ 4-7 ขวบ เป็นระยะของการไปโรงเรียนเด็กได้รู้จักและเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ มากมาย ในระยะนี้เด็กต้องการอิสระ อยากทำอะไรด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ หากแต่ความคิดระหว่างตัวเองกับโลกภายนอกยังอยู่ในวงแคบอยู่ เด็กยังมีความคิดว่าตัวเองเป็นศูนย์กลางของความสำคัญ การรับรู้มักเป็นไปในสิ่งที่ได้เห็น หรือได้ยินขณะนั้นเท่านั้น เด็กยังไม่สามารถแยกส่วนย่อยออกจาก ส่วนรวมได้อย่างเห็นชัด ในระยะนี้เด็กเริ่มเข้าใจได้ว่าสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเขาขึ้นอยู่กับสภาพที่คงที่หรือไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความเคลื่อนไหว นั่งรถไฟเห็นต้นไม้เคลื่อนที่ไปตามรถที่เคลื่อน แต่เด็กรับรู้ว่าต้นไม้ที่ความจริงอยู่กับที่ และแม้ว่าขบวนการของความคิดจะพัฒนาเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ยังคงต้องอาศัยจากการสัมผัสอยู่

ระยะ 7-12 ขวบ เด็กเริ่มเข้าใจสิ่งทั่วไปง่าย ๆ ได้ดีขึ้น แต่ก็ยังไม่เข้าใจลึกซึ้งถึงสิ่งที่ค่อนข้างยาก ที่ต้องใช้เหตุผล โดยที่ไม่ได้ใช้ประสาทสัมผัส ความเชื่อมั่นที่มีต่อบุคคลและวัตถุในวัยก่อน ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป ในลักษณะที่ค่อย ๆ สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีขึ้น นอกจากนี้ เด็กในระยะนี้ยังมีความสามารถในการแยกส่วนย่อยออกจากส่วนรวมได้แล้ว เด็กสามารถมองเห็นลักษณะของสิ่งรอบตัวด้วยความเป็นจริงมากขึ้น

ระยะ 11-13 ขวบ เป็นระยะที่เด็กสามารถเข้าใจกฎเกณฑ์ในสังคมดีขึ้น เป็นระยะที่เด็กเข้ากลุ่มเข้าแก๊งค์ เด็กเริ่มเปลี่ยนความคิดที่ว่าตนเองนั้นสำคัญที่สุด (self-centered) มาเป็นความคิดที่ถือว่ากลุ่มมีความสำคัญมากกว่า (group-centered) ความสามารถในการใช้เหตุผลใช้ความคิดของเด็กในวัยนี้ได้พัฒนาดีขึ้นกว่าวัยก่อน ๆ เด็กมักใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสินความสัมพันธ์ของสิ่งรอบตัวอยู่เสมอ รู้จักแยกแยะความแตกต่างของสิ่งรอบตัวให้มากขึ้นเป็นลำดับ อันช่วยทำให้ขบวนการของความคิดได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม เด็กยังมี

ความลำบากใจอยู่เป็นอันมากเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ความลำบากใจดังกล่าวนี้ ได้รวมไปถึงด้านความประพฤติของเด็กด้วย เด็กสามารถเข้าใจว่าอะไรควรปฏิบัติ อะไรไม่ควรปฏิบัติได้ดี หากแต่เด็กยังไม่เข้าใจในเรื่องของความยุติธรรม (จาเนียร์ ช่วงโชติ ,2515 : 197-206)

ดังนั้น ลำดับขั้นพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจหรือความคิดของเด็กตามทฤษฎีของ Piaget สรุปได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นสัมผัสสัมผัสและกล้ามเนื้อ (sensorimotor period)

ตั้งแต่เกิดถึงอายุ 2 ปี (วัยทารกตอนปลาย)

คิดด้วยการใช้ประสาทสัมผัสและกล้ามเนื้อ มีลักษณะทางความคิดที่สำคัญ คือ ตั้งแต่เกิดจนถึง 4 เดือน อวัยวะประเภทปฏิกิริยาสะท้อนเฟิกบนทาทหน้าที่ประสานกัน อายุ 4 ถึง 8 เดือน เริ่มมีความคิดว่าตนเองเป็นบุคคลคนหนึ่ง รู้จักเลียนแบบ อายุ 8 ถึง 11 เดือน รู้จักแสวงหาสิ่งที่พึงใจ และรู้คิดพยายามทำให้ได้ผลตามต้องการอายุต่อจากนั้นเล่นขมมาก เพื่อใช้ประสาทสัมผัสทุกส่วนศึกษาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ 12 เดือนขึ้นไป เริ่มพูดภาษาเป็นเรื่องเป็นราว จึงรู้จักคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

ขั้นที่ 2 ขั้นรู้จักคิดด้วยความคิด (pre-operational thought period)

อายุตั้งแต่ 2 ถึง 7 ปี (วัยเด็กตอนต้น)

คิดด้วยความคิด

ก. อายุ 2 ถึง 4 ปี คิดเอาแต่ใจตัว ยังไม่เข้าใจความคิดคนอื่น เห็นสิ่งต่าง ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ แง่ความเหมือน ยังไม่ละเอียดพอที่จะเห็นความแตกต่าง

ข. อายุ 4 ถึง 7 ปี เริ่มเห็นความแตกต่างของสิ่งของและเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงรู้จักคิดแยกประเภท แบ่งชั้น และเข้าใจความเกี่ยวพัน ตั้งแต่อายุ 5 ปีขึ้นไป ควรเริ่มเข้าใจ

ว่าวัตถุที่เปลี่ยนแปลงรูปร่างนอก อาจทรงสภาพเดิมบางสภาพได้ คือในสภาพปริมาณ น้ำหนัก และ ปริมาตร ตามลำดับวัย เริ่มเข้าจำนวนเลข

ขั้นที่ 3 ขั้นใช้ความคิดเชิงรูปธรรม (concrete operation)

อายุตั้งแต่ 7 ถึง 11 ปี (วัยเด็กตอนปลาย)

รู้คิดเชิงรูปธรรม คิดได้ด้วยสัญลักษณ์คณิตศาสตร์ สามารถแยกแยะมองเห็น ความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ จัดแบ่งหมวดหมู่ได้ดี รู้จักจัดลำดับ รู้จักคิดใช้เหตุผล สามารถ เข้าใจกฎระเบียบและคำสั่ง

ขั้นที่ 5 ขั้นใช้ความคิดเชิงนามธรรม (formal operation)

อายุตั้งแต่ 11 ถึง 15 ปี (วัยแรกรุ่น)

รู้คิดถูกระบบ สามารถคิดโดยไม่ต้องใช้วัตถุเป็นสื่อ รู้คิดแบบวิทยาศาสตร์ ไม่ยอมเชื่อง่าย ๆ ต้องการคิดด้วยตนเอง ไม่ชอบถูกบังคับหรือทำตาม คิดได้ในทางนามธรรม ลึกซึ้งขึ้น และรู้คิดเชิงตรรกศาสตร์ เด็กพยายามคิดเหมือนผู้ใหญ่ เมื่อถึงอายุ 20 ปี ควรคิดได้ ทุกแบบทุกวิธีของความคิด (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2530 : 152-153)

จึงกล่าวได้ว่าการรับรู้ทางการเมืองเป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการ เมืองต่อไปอีกขั้นหนึ่ง

แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง

ในขณะที่สังคมมีวิธีการที่จะทำให้สมาชิกใหม่ เรียนรู้ถึงแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติ เรียนรู้การที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่สังคมตระเตรียมให้สมาชิกใหม่ได้เรียนรู้ถึงแบบแผนความประพฤติ ความเชื่อ ตลอดจน

บรรทัดฐาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แล้วย่อมสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาปรับปรุงตนเองให้เข้ากับรูปแบบอันเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ ระบบการเมืองเองก็มีวิธีการที่จะทำให้บุคคลมีทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนมีพฤติกรรมทางการเมืองในลักษณะที่ใหม่แตกต่างกัน โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization process)

1. ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมือง

Easton และ Dennis ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมืองว่าการเรียนรู้ทางการเมืองหมายถึง กระบวนการที่ระบบการเมืองส่งผ่านความโน้มเอียงทางการเมืองต่าง ๆ (political orientations) อันได้แก่ ความรู้ ทัศนคติ บรรทัดฐาน ค่านิยม จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่มีกระบวนการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้แล้ว สมาชิกใหม่ของระบบการเมืองจะต้องแสวงหาแบบแผนของความโน้มเอียงทางการเมืองใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะมีผลต่อการคงอยู่ของระบบการเมืองนั้น ๆ ดังนั้นการเรียนรู้ทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ระบบการเมืองแต่ละระบบอยู่ได้

Coleman ให้ความหมายว่าการเรียนรู้ทางการเมืองหมายถึงกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติต่อระบบการเมืองต่อบทบาทของคนในระบบการเมือง ทั้งรวมถึงการมีความรู้ การมีความรู้สึก และการมีความสามารถในการเมืองของตนเอง

Dawson และ Prewitt ให้ความหมายว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการที่พลเมืองบรรลุนิติภาวะทางการเมือง กล่าวคือ สามารถแสดงทรรศนะความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเมืองได้ ส่วน Greenstein ได้ให้คำจำกัดความทั้งในวงแคบและวงกว้าง

การเรียนรู้ทางการเมืองในวงแคบ หมายถึงกระบวนการได้ข่าวสาร การปลูกฝังค่านิยม ตลอดจน การให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่าง ๆ ทางการเมืองอย่างมีเจตนา โดยผ่านองค์การหรือสถาบัน ที่มีความรับผิดชอบอย่างเป็นทางการ การเรียนรู้ทางการเมืองในวงกว้าง หมายถึงกระบวนการ เรียนรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับการเมืองที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะการเรียนรู้นั้นจะเป็นแบบ ทางการหรือไม่เป็นทางการจะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม

จากความหมายของการเรียนรู้ทางการเมืองที่ Easton Dennis และ Coleman ตลอดจนที่ Dawson และ Kenneth รวมทั้งที่ Greenstein ให้ความชี้แจงได้ พอสรุปได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก ความสำนึกและค่านิยมที่เกี่ยวกับการเมือง ระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง (จุฬพล หนีพานิช, 2532 : 261-263)

นอกจากนี้การเรียนรู้ทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีต่อเด็กในระยษะก่อนถึงวัยผู้ใหญ่ (pre-adult) จะมีความสำคัญอย่างมากในการสร้างการรับรู้ (perception) และความ โน้มเอียงพื้นฐาน ความสนใจทางการเมือง ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficacy) ความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจทางการเมือง (political trust and political cynicism) เป็นต้น ความโน้มเอียงพื้นฐานทางการเมืองเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้อง กับการสร้างลักษณะการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participatory politics) อันเป็นลักษณะที่ สำคัญของระบบประชาธิปไตยสมัยใหม่บทบาทและหน้าที่หลักของพลเมืองในระบบการเมืองตามแนว คิดนี้อยู่ในฐานะสิ่งที่ป้อนเข้าสู่ตัวระบบ (input) ซึ่งเรียกร่องสิ่งที่มีคุณค่าและให้การสนับสนุนแก่ ระบบการเมือง บทบาทและหน้าที่หลักดังกล่าวนี้ คือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองนั่นเอง การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยที่มีโครงสร้าง เน้นประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม เช่นกัน ฉะนั้นการเรียกร้องและการสนับสนุนของประชาชนในกระบวนการทางการเมือง จึงนับว่า

เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526 : 13)

ถ้าการเรียนรู้ทางการเมืองในระบบการเมืองใดสามารถสร้างและส่งผ่านความนิยมเชิงทางการเมืองพื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่อระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เช่น ความสนใจทางการเมือง ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง ฯลฯ ได้ ย่อมทำให้สมาชิกในระบบการเมืองนั้นมีความกระตือรือร้นเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขันและมีประสิทธิภาพให้ความสนับสนุนต่อระบบการเมืองอย่างพอเพียงซึ่งจะทำให้กระบวนการทางการเมืองดำเนินไปด้วยความกระฉับกระเฉง มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพมั่นคงจากความชอบธรรมที่ได้รับจากการสนับสนุนนั้น

2. ความสำคัญของการเรียนรู้ทางการเมือง

เป็นที่ตระหนักหรือยอมรับกันว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในทางการเมืองแท้ที่จริงแล้วถูกกำหนดโดยพฤติกรรมของบุคคล (ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นข้าราชการ นักปฎิวัติ นักการเมือง บรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ หรือบุคคลอื่น ๆ) มากกว่าตัวองค์กรหรือสถาบัน และพฤติกรรมของบุคคลโดยเฉพาะพฤติกรรมทางการเมืองจะเป็นเช่นไร สนับสนุนการเมือง ระบบการเมืองนั้น ๆ หรือไม่ ส่วนสำคัญขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางการเมือง เช่น กรณีของประเทศไทย แม้จะนำระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้มากกว่า 60 ปีแล้วก็ยังไม่เป็นประชาธิปไตยทั้ง ๆ ที่มีโครงสร้างหรือสถาบันทางการเมืองที่สำคัญเหมือนกับอังกฤษซึ่งเป็นประเทศแม่บททุกอย่าง สาเหตุที่สำคัญสาเหตุหนึ่งคือพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนคนไทย ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบนี้ ซึ่งผิดกับประเทศอังกฤษที่พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนเอื้ออำนวยมากกว่า การที่พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนชาวอังกฤษมีลักษณะ เช่นนี้ เพราะการเรียนรู้ทางการเมืองของอังกฤษเอง มีส่วนช่วยอยู่ไม่น้อยในการที่จะทำให้ประชาชนชาวอังกฤษมีความรู้ ความเข้าใจงานการเมืองแบบประชาธิปไตย และอยากเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้น ในกรณีของประเทศไทยถ้าต้องการให้

ระบอบประชาธิปไตยเจริญก้าวหน้า จะต้องสร้างพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจในการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองที่เริ่มมาตั้งแต่ครอบครัว

3. กระบวนการของการเรียนรู้ทางการเมือง

Mitchell ได้ให้ทฤษฎีของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ดังนี้

1. ได้มีการสอนอะไร
2. แก่ใคร
3. โดยใคร
4. ด้วยวิธีการอย่างไร
5. ภายใต้สภาวะเช่นไร
6. ได้บังเกิดอะไรขึ้น

ส่วน Jaros ได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการทางการเมืองประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. ใคร (who)
2. เรียนอะไร (learns what)
3. จากใคร (from what)
4. ภายใต้สถานการณ์เช่นไร (under what circumstance)
5. มีผลออกมาอย่างไร (with what effects)

ซึ่งขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าวสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในระดับ

ปัจเจกบุคคลและในระดับชุมชน กล่าวคือในระดับชุมชน กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองปรากฏในลักษณะของการถ่ายทอดวัฒนธรรม (โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางการเมือง) แก่ประชาชนโดยส่ง

ผ่านจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ท้าให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักเข้าใจถึงแบบแผนของความคิดและแบบแผนของการกระทำนั้น ๆ ส่วนในระดับปัจเจกบุคคล กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ท้าให้บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก และค่านิยมที่เกี่ยวกับการเมือง ระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนะทางการเมือง (political views) โดยผ่านสื่อ (ตัวกลาง) ที่เป็นบุคคลหรือสถาบันที่สำคัญ เช่น ครอบครัว โรงเรียน และสื่อมวลชน เป็นต้น

4. วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ทางการเมือง

วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ทางการเมืองที่สำคัญ ๆ มี 2 ประการ คือ

1. ท้าให้ประชาชนมีทัศนคติ ความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนมีพฤติกรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับความต้องการของระบบการเมืองนั้น ๆ

2. ท้าให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดี มีความจงรักภักดีและมีความผูกพันต่อชาติของตน

5. วิธีการเรียนรู้ทางการเมือง

วิธีการเรียนรู้ทางการเมืองแบ่งออกได้เป็น 2 วิธี คือ

1. วิธีการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง (direct form of political learnig)

ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น

1.1 การเลียนแบบ (imitation) เป็นวิธีการเรียนรู้ทางสังคมที่มนุษย์รู้จัก

มาช้านาน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในวัยใด วันหนุ่มหรือวัยที่มีอายุ สติปัญญาเฉลียวฉลาดมากหรือน้อย

ล้วนผ่านการเรียนรู้แบบเลียนแบบมาแล้วทั้งสิ้น ในกรณีของการเรียนรู้ทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาของ Greenstin Easton และ Hess พบว่าความนิยมในพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นกับเด็กส่วนใหญ่ได้มาจากการเลียนแบบบิดา มารดา เพราะบุคคลเหล่านี้มีความใกล้ชิดและมีความสำคัญต่อชีวิตของพวกเขา และต่อมาเมื่อเด็กมาเรียนหนังสือมีเพื่อน จบแล้วไปทำงาน พรรคทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับเขาในช่วงนั้น ๆ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากการเลียนแบบ

1.2 การเรียนรู้จากความคาดหวัง (anticipatory socialization)

การเรียนรู้แบบนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหวังว่าตัวเองเองอยากจะมีตำแหน่งหน้าที่การทำงาน (หรือมีวิชาชีพ) ที่สูงส่ง เขาจะต้องเริ่มต้นเรียนรู้แบบแผน คุณค่า และพฤติกรรมของบทบาทที่เขาจะเข้าไปดำรงตำแหน่ง (หรือวิชาชีพที่เขาจะเข้าไปเกี่ยวข้องไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะเข้าไปดำรงตำแหน่งนั้นจริง ๆ)

1.3 การให้การศึกษาทางการเมือง (political education) เป็นวิธีการ

ที่เกิดจากความตั้งใจที่จะถ่ายทอดพรรคหรือความนิยมเอียงทางการเมืองให้เกิดขึ้นกับบุคคล ซึ่งอาจจะดำเนินโดยสถาบันหรือองค์การ เช่น ครอบครัว โรงเรียน ตัวแทนของรัฐบาล กลุ่มและองค์การหรือสถาบันอื่น ๆ

1.4 การมีประสบการณ์ทางการเมือง (political experience) เป็นการ

เรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการมีหรือการเข้าไปมีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง ซึ่งจะทำให้ผู้ที่เข้าไปมีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรงมีความรู้สึกเชื่อมั่นตนเองในทางการเมือง รู้สึกว่าตนสามารถมีอิทธิพลในการกระทำทางการเมืองได้

2. วิธีการเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อม (indirect form of political learning) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น

2.1 การถ่ายทอดระหว่างบุคคล (interpersonal transference) เป็นวิธีการที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้สึกและประสบการณ์ที่มาจากผู้ที่เด็กมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ครู เพื่อน เป็นต้น โดยบุคคลเหล่านี้จะเป็นแบบในการมองสภาวะทางการเมืองให้กับเด็ก ลักษณะการเรียนรู้ทางการเมืองแบบนี้ ความคิด และความรู้สึกของเด็กต่อสิ่งต่าง ๆ ทางการเมือง ไม่ได้เกิดจากความรู้ ความเข้าใจ หรือความรู้สึกต่อสิ่งนั้น ๆ โดยตรง แต่เป็นการโยงความคิดความรู้สึกที่เด็กมีต่อบุคคลที่เขาสัมพันธ์ด้วยกับอำนาจทางการเมืองหรือบุคคลในระบบการเมือง

2.2 การฝึกปฏิบัติ (apprenticeship) การเรียนรู้ทางการเมืองแบบนี้เกิดขึ้นในสถานการณ์หรือในการกระทำที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง แต่สภาวะการณ์หรือการกระทำนั้น ๆ ทำให้บุคคลได้มีทักษะและคุณค่าที่จะนำไปใช้ในสภาวะการณ์หรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการเมืองได้

2.3 การสร้างข้อสรุปทั่วไป (generalization) การเรียนรู้ทางการเมืองแบบนี้เกิดจากแบบแผน คุณค่า หรือความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคมซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่กลับใบมีบทบาทที่สำคัญในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองขึ้น (จุมพล หนีพานิข, 2532 : 264-274)

6. ลักษณะของการเรียนรู้ทางการเมือง

ในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการส่งผ่านการสร้างแปลงรูป และการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง(political orientations) ของบุคคลนั้น

Dawson และ Prewitt ได้อธิบายลักษณะการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กอาจแยกได้เป็น 3 ชั้น คือ

1. **ขั้นความสามารถในการกำหนดระบุ และความผูกพันทางความรู้สึกกับสัญลักษณ์**
 ทางการเมืองและชุมชนทางการเมือง (basic identification and emotional ties)
 เป็นความรู้สึกผูกพันกับชาติและชุมชนทางการเมือง ในลักษณะของความจงรักภักดีและความเชื่อฟัง
 ต่ออำนาจทางการเมือง ต่อมาจะพัฒนาเป็นความผูกติด (attachment) กับสัญลักษณ์ทางการเมือง
 เมืองที่สำคัญ ๆ ความนับเอียงในลักษณะนี้ยังมีความคลุมเครือและเป็นความรู้สึกทางอารมณ์มากกว่า
 ที่จะจะเป็นความนับเอียงอันเกิดจากความรู้ ความเข้าใจ และการใช้เหตุผล

ลักษณะดังกล่าวมานี้เป็นการเรียนรู้ทางการเมืองเบื้องต้นของเด็กในชั้นนี้ เด็กเรียนรู้
 ที่จะแบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามภาษา เชื้อชาติชนชั้นทางสังคม จะสามารถระบุได้ว่าตน
 สังกัดอยู่ในกลุ่มใด และจะสามารถกำหนดพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อบุคคลต่าง ๆ ตามกลุ่มหรือ
 ประเภทที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่

2. **ขั้นเกิดความนับเอียง (orientations)** เป็นขั้นที่เกิดความเข้าใจมากขึ้นว่า
 ชาติคืออะไร ชุมชนทางการเมืองคืออะไร และรู้ว่าจะสามารถคาดหวังอะไรจากระบบการเมือง
 ได้บ้าง บุคคลจะสามารถพัฒนาความสามารถในการกำหนดระบุและความผูกพันในขั้นต้น โดยมี
 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสร้างความรอบรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองมากขึ้น บุคคลจะได้เรียนรู้และ
 ท้าความเข้าใจโครงการต่าง ๆ ของระบบการเมืองว่าเป็นอย่างไร และเขาจะสามารถมีบทบาท
 อยู่ในส่วนใด การผูกติดกับพรรคการเมืองหรือกลุ่มต่าง ๆ จะเป็นเพราะเกิดความเชื่อในอุดมการณ์
 หรืออธิบายมากกว่าที่จะเป็นเพียงความรู้สึกชอบใจต่อบุคคล หรือสัญลักษณ์เพียงผิวเผินเท่านั้น
 กล่าวคือเป็นขั้นที่บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในแวดวงที่กว้างขวางขึ้น

3. **ขั้นเกิดทัศนคติและความนึกคิดที่เฉพาะเจาะจงและชัดเจน** ต่อบุคลิกภาพทาง
 การเมืองต่อกิจกรรมทางการเมือง และต่อนโยบายทางการเมืองต่าง ๆ จากประสบการณ์ค้นคว้า
 เด็กของบุคคลทั้งสองขั้นที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเด็กประสบกับเหตุการณ์ทางการเมืองมากขึ้น จะพัฒนา

เป็นบุคลิกภาพทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจงของบุคคล อันนี้เป็นเสมือนขั้นวิวัฒนาการในการเรียนรู้ทางการเมือง

Almond และ Verba ได้จำแนกประเภททัศนคติและความโน้มเอียงเช่นว่านี้ออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความโน้มเอียงเชิงความรู้ (cognitive orientations) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง (political objects) และความเชื่อทางการเมือง ความรู้และความเชื่อดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นเรื่องความคิดหรือถูก แต่เกี่ยวกับปริมาณของความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ในโลกการเมืองว่า มีมากน้อยเพียงใด

2. ความโน้มเอียงเชิงความรู้สึก (affective orientations) ได้แก่ ความรู้สึกต่าง ๆ ของบุคคลที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง หรือองค์กรทางการเมืองทั้งหลาย เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความรู้สึกผูกพัน ตลอดจนการยอมรับ หรือไม่ยอมรับในวัตถุประสงค์หรือองค์กรทางการเมืองเหล่านั้น

3. ความโน้มเอียงเชิงประเมินค่า (evaluative orientations) ได้แก่ ความคิดเห็นเชิงประเมินค่าต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งมักจะเป็นการนำเอาค่านิยมมาเป็นเครื่องวัด หรือประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกการเมืองและเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

Dawson และ Prewitt เสนอว่าบุคคลแต่ละคนต่างผ่านกระบวนการสร้างหรือได้รับการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมืองจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะทางการเมืองของตนเอง หรือบุคคลชั้น political self ลักษณะเฉพาะทางการเมืองของบุคคลนั้น หมายถึง สภาพการรวมตัวกันอย่างซับซ้อนของความโน้มเอียง (complex of orientations) ที่เกี่ยวข้องกับโลกทางการเมืองรวมทั้งความคิดเห็นที่เกี่ยวกับบทบาทของตนเองในทางการเมือง Mead นักสังคมวิทยา ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับ "ลักษณะเฉพาะของบุคคล" ว่าเป็นสิ่งที่พัฒนาการ อย่างไม่สิ้นสุด

สามารถเกิดขึ้นได้เองหรือมีมาโดยกำเนิด แต่จะก่อตัวขึ้นมาจากกระบวนการของกิจกรรมและประสบการณ์ทางสังคม

โดยทั่วไปแล้วลักษณะเฉพาะทางการเมืองของบุคคลที่เกิดขึ้น ได้แก่ ความรู้สึกชาตินิยม ความรักชาติ หรือความจงรักภักดีต่อเผ่าพันธุ์ การผูกติดกับพรรคการเมือง หรือกลุ่มการเมืองทัศนคติและความรู้สึกเชิงประเมินค่าต่อประเด็นทางการเมืองและการมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบต่าง ๆ มีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทางการเมือง ตลอดจนความตระหนักถึงสิทธิความรับผิดชอบ และสถานะของตนในระบบการเมืองที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ Dawson และ Prewitt จึงสรุปว่า แท้ที่จริงนั้นสังคมประเททางการเมืองก็คือการสร้างลักษณะเฉพาะทางการเมืองของแต่ละบุคคลขึ้นนั่นเอง

ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง

ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficacy) หมายถึง ความรู้สึกที่ตนเองเข้าใจ และสามารถมีอิทธิพลต่อกิจการของการเมืองการปกครอง การที่สมาชิกของระบบการเมืองมีความรู้สึกที่สามารถอาศัยการเมืองการปกครองเป็นเครื่องมือที่จัดเตรียมไว้ซึ่งพร้อมที่จะทำตามคำแนะนำหรือความต้องการของพลเมือง ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองเป็นความรู้สึกหรือความเชื่อของบุคคล ซึ่งในทางความเป็นจริงในระบบการเมืองนั้น ๆ บุคคลนั้นอาจมีความสามารถตามความรู้สึกหรือความเชื่อนั้นหรือไม่ก็ได้

ความไว้วางใจทางการเมือง

ความไว้วางใจทางการเมือง (political trust) เป็นความไว้วางใจทางการเมืองพื้นฐาน (basic political orientation) หรือการรับรู้ (perception) ที่บุคคลมีต่อกิจกรรม

ทางการเมือง อำนาจทางการเมือง ผู้ใช้อำนาจทางการเมืองหรือระบบการเมืองทั้งหมด ในเชิง
ประเพณีค่าว่าสิ่งนั้นหรือการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ขอบธรรม มีเหตุผล เป็นความรู้สึกผูกติด
(attachment) ต่อกระบวนการและสถาบันการเมือง ซึ่งแสดงออกในรูปของความชอบพอ และ
การให้ความไว้วางใจ (พรศีกดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุกดิพันธ์, 2533 : 25-29)

สื่อ (ตัวกลาง) agents ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการอบรมกล่อมเกล่าให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้
วัฒนธรรมทางการเมืองและโครงสร้างทางการเมืองจากสื่อ (ตัวกลาง) ในการสื่อสารทางการเมือง
เมืองของสังคมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกขั้นตอนของชีวิต ซึ่งจะมีผลก่อ
ให้เกิดแบบฉบับของทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม และความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการ
เมืองที่ตนเกี่ยวข้องอยู่ สื่อ (ตัวกลาง) ในการสื่อสารทางการเมืองที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง
เมืองอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท เช่น สื่อ (ตัวกลาง) ที่เป็นบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน
อย่างใกล้ชิดกับผู้รับ ได้แก่ พ่อแม่ และสมาชิกของกลุ่มซึ่งอยู่ในระดับเดียวกัน และสื่อ (ตัวกลาง)
ที่เป็นสถาบัน ได้แก่ โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ สถาบันกองทัพ พรรคการเมือง กลุ่มผล
ประโยชน์ และสถาบันครอบครัว เป็นต้น (Dawson และ Prewitt, 1969 : 5) หรืออาจแบ่ง
อาจเป็น 2 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) ได้แก่ ครอบครัว มนุษย์เริ่มได้รับการถ่ายทอด
วัฒนธรรมจากครอบครัวเป็นหน่วยแรกสุด ในด้านวัฒนธรรมทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน ครอบครัว
เป็นตัววางรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม การหล่อหลอมวัฒนธรรมทาง
การเมืองของครอบครัวเริ่มตั้งแต่ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ผู้ปกครองกับลูก ๆ ว่า อยู่ในลักษณะใด

เป็นไปในลักษณะส่งเสริมให้กลุ่มมีความกล้าที่จะแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หรือเปิดโอกาสให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ของครอบครัว มากน้อยเพียงใด หรือเป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนกำหนดบุคลิกภาพขั้นพื้นฐาน ของบุคคล

ข. กลุ่มทุติยภูมิ (secondary groups) ได้แก่สถาบันต่าง ๆ เช่น โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และการติดต่อทางการเมืองโดยตรง เป็นต้น

1) โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เป็นแหล่งฝึกฝนอบรมให้บุคคลมีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นของสังคม เป็นต้นว่า ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของสถานที่ กระตุ้นให้บุคคลสนใจและปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมือง นอกจากนี้สถาบันการศึกษา ยังเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างที่เป็นต่อสภาพสังคมของแต่ละประเทศ สถาบันการศึกษาจึงมีอิทธิพลอย่างมากในหลายด้านของชีวิต สิ่งที่บุคคลได้รับจากสถาบันศึกษาย่อมมีผลต่อ พฤติกรรมของเขา

2) กลุ่มเพื่อน (peer groups) เป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพใกล้เคียงกันและมีความใกล้ชิดกัน ย่อมทำให้บุคคลยอมรับนับถือความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมถึงเรียนรู้บุคลิกภาพระหว่าง สมาชิกด้วยกัน อันจะก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือผลักดันที่มีอิทธิพลต่อการเมืองได้

3) กลุ่มอาชีพ (occupation or professional groups) เป็นกลุ่มอาชีพ การงานและองค์การที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การที่คนเข้าเป็นสมาชิกของหน่วยงาน ใหม่ว่าจะเป็นของเอกชนหรือรัฐบาลก็ตาม เป็นระยะเวลาพอสมควรจะทำให้บุคคลนั้นมีความรู้ลึกผูกพันกับหน่วยงานหรือองค์การนั้น รวมทั้งยอมรับสภาพความเป็นอยู่หรือระเบียบแบบแผน และกฎเกณฑ์ของอาชีพหรือขององค์การนั้น ดังนั้นสภาพแวดล้อม ระเบียบปฏิบัติหรือลักษณะของงานในกลุ่มอาชีพหรือองค์การจะมีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะหล่อหลอมถ่ายทอดบุคลิกภาพความเชื่อ

และทัศนคติอันก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งได้

4) สื่อมวลชน (mass media) มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การเสนอข่าวสารหรือการให้ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกมีส่วนในการถ่ายทอดทัศนคติค่านิยมใหม่ ๆ สื่อมวลชนเป็นตัวนำค่านิยมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับไปสร้างความรู้สึกลทางอารมณ์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมือง

5) การติดต่อทางการเมืองโดยตรง ทัศนคติทางการเมืองของประชาชนสามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่ง โดยการติดต่อทางการเมืองโดยตรง ได้แก่ การมีพรรคการเมือง และการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองทุกระดับไม่ว่าระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ

จากสื่อ (ตัวกลาง) ที่ทำการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าว Pye ได้อธิบายถึงขั้นตอนต่าง ๆ ของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ว่ามี 4 ขั้น (กมลสมวิเชียร, 2514 : 39) คือ

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นมูลฐานที่เด็กจะได้รับการฝึกฝนให้เป็นสมาชิกของสังคม กล่าวคือ เด็กจะได้เรียนรู้ทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ทั่วไป และความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อบทบาทต่าง ๆ รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นที่ประสบการณ์มีอิทธิพลต่อจิตใต้สำนึก และเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของบุคคลนั้น ในขั้นนี้บุคคลจะมีความสำนึกว่าตัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมีความรู้ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง เริ่มมีความรู้สึกถึงโลกการเมืองรอบตัวเอง มีทัศนะและเข้าใจเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

ขั้นที่ 4 เป็นขั้นสุดท้ายที่บุคคลผ่านจากการเป็นสมาชิกทางการเมืองที่ไม่ร่วมกิจกรรม

มาเป็นผู้ที่เข้าร่วมมีบทบาททางการเมืองโดยตรง ขั้นนี้เรียกว่า กระบวนการเลือกสรรทางการเมือง (political recruitment process) เป็นขั้นที่คนคนนั้นจะมีความเข้าใจทางการเมืองลึกซึ้งและจะมีทัศนคติทางการเมืองชัดเจนและถาวรมากกว่าเดิม

Dennis ได้จำแนกการเรียนรู้ของบุคคลออกเป็น 2 ระยะ (Dennis (ed.), 1973: 293) ด้วยกัน

1. การอบรมขัดเกลาทางสังคมขั้นปฐมภูมิ (primary socialization) เป็นระยะแรกที่เด็กเริ่มรู้ความ เด็กจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ บุคลิกภาพ และวัฒนธรรมจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองภายในครอบครัว

2. การอบรมขัดเกลาทางสังคมขั้นทุติยภูมิ (secondary socialization) เป็นระยะที่บุคคลเริ่มเรียนรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ ของสังคมภายนอกครอบครัว ได้แก่ การเรียนรู้จากสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษา เพื่อนฝูงและจากประสบการณ์ของตนเอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจะมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอน Wirt ได้สรุปลักษณะการพัฒนาของกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจากวัยเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ออกเป็นหลายระดับ กล่าวคือในระดับมูลฐานของการเรียนรู้ เด็กจะเรียนรู้ในด้านความรู้สึกผูกพัน การให้ความเชื่อถือ ความจงรักภักดีต่อบ้านเกิดเมืองนอน และเรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกของชาติใด ใดคือพวก และใครมิใช่พวก การเรียนรู้ในระดับต่อมาจะเป็นการพัฒนาในด้านทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง และการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในระดับที่สูงขึ้นมาอีก เด็กจะเริ่มมีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง กล่าวคือ อาจจะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองด้วยตนเอง เช่น รับสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน เป็นต้น และในระดับสูงสุด คนคนนั้นจะมีการพัฒนาทางด้านทัศนคติและความรู้เกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาจากระบบการเมืองนั้น เช่น

การออกกฎหมาย เป็นต้น (Wirt, 1970 : 31)

ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองย่อมมีอิทธิพลต่อ ค่านิยม ทักษะคติ และความรู้สึกลงในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมืองของบุคคล บางครั้งการอบรม ในระดับครอบครัวอาจจะมีอิทธิพลมากกว่าระดับเพื่อนฝูงและสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน และมหาวิทยาลัย แต่บางครั้งการอบรมในระดับปลายโดยสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ จะมีอิทธิพล มากกว่า แต่มีบ่อยครั้งที่ทัศนคติและค่านิยมในการเรียนรู้ในขั้นตอนต่าง ๆ จัดกันอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากได้รับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่ไม่เคยประสบมาก่อนบ้าง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งภายในประเทศและนอกประเทศบ้าง จะทำให้บุคคลใหม่แน่ว ในบุคลิกลักษณะของตนซึ่งจะปรากฏผลให้เห็นในวัฒนธรรมทางการเมือง ระดับชาติ บางทีผลของ การอบรมกลุ่มเกลานี้บางครั้งอาจจะ เป็นไปในลักษณะผิวเผิน เช่น ประเทศเยอรมันนี้ ภายหลังจาก สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้พยายามเปลี่ยนแปลงวิธีการอบรมกลุ่มเกลาแบบดั้งเดิม ซึ่งพอมืออำนาจ ได้เด็ดขาดมาเป็นแบบประชาธิปไตย และพยายามสอนวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่าเด็กเรียนรู้โครงสร้างรัฐบาลแต่เพียงผิวเผิน เพราะ พื้นเพดั้งเดิมของประเทศเยอรมันนี้มีลักษณะที่ขัดกับประชาธิปไตย การสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง แบบใหม่ จึงเป็นไปได้ยาก (Pye และ Verba, 1965 : 130-170)

ดังนั้น กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง จากหลายระดับหลายสื่อ (ตัวกลาง) ในการสื่อสารทางการเมืองซึ่งเริ่มตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม ของชีวิตในครอบครัวต่อเนื่องมาในสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนา โรงเรียน กลุ่มอาชีพ สมาคมอาสาสมัคร สื่อมวลชน พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล เป็นต้น (Wiseman, 1966 : 64) ส่วนที่วาระระดับใด สื่อ (ตัวกลาง) ในการสื่อสารทางการเมืองใดจะมี อิทธิพลมากกว่ากัน ต้องแล้วแต่ความเป็นมาของชาติหรือเผ่าชนนั้น ความยาวนานของระบบและค่า

นิยมทำใช้กันมา ความต่อเนื่องหรือขาดตอนของความเป็นชาติ ประสิทธิภาพของระบบการศึกษา สภาพภูมิศาสตร์และการติดต่อสื่อสารภายในชาติ ระบบครอบครัว โรงเรียน และการอบรมบุตร รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้น ๆ ด้วย (กมล สมวิเชียร ,2514 : 42) กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองในทุกขั้นตอนของชีวิต มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อกระบวนการถ่ายทอดและปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง การที่บุคคลจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองทั้ง 4 ชั้น ดังกล่าวแล้ว ซึ่งในแต่ละชั้นจะมีตัวการที่คอยปลูกฝังค่านิยมมาให้ และเตรียมบุคคลไว้สำหรับขั้นต่อ ๆ ไป เพื่อให้ต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย แต่โดยทั่วไปแล้วการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองในแต่ละชั้นมักไม่สอดคล้องกัน บางครั้งถึงกับขัดแย้งกัน ทำให้บุคคลมีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและเผด็จการรวมอยู่ในบุคคลคนเดียว ฉะนั้นการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมทางการเมืองและเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน

แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็ก

การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นการพัฒนาลักษณะเฉพาะของบุคคลในทางการเมืองของแต่ละคนขึ้นและ เป็นต้นกำเนิดของทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมทางการเมือง กระบวนการในการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันตลอดช่วงชีวิต และไม่อาจสรุปได้ว่าการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสิ้นสุดลง ณ ที่ใด

เนื่องจากกระบวนการในการเรียนรู้รวมทั้งการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ก่อตัวมาตั้งแต่เริ่มต้นชีวิต นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาจึงได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาการพัฒนาของบุคลิกภาพและทัศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ โดยเริ่มตั้งแต่การเลี้ยงดูในวัยทารก และการได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ในวัยต้นของชีวิต นักรัฐศาสตร์ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองก็ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางการเมืองในวัยเด็กเช่นกัน เพลอดี นักปรัชญาการเมืองยุคแรกกล่าวถึงการทำการศึกษาอบรมแก่เด็กว่า เป็นส่วนสำคัญต่อการที่เด็กจะเติบโตขึ้นอย่างเหมาะสมในประชาคมของตน และเสนอว่า ตั้งแต่ช่วงวัยเด็กเล็กไปจนถึงวัยรุ่นเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมกว่าเวลาใดในการจะสร้างคุณลักษณะใด ๆ ขึ้นมา

Niemi กล่าวว่า "การเรียนรู้ทางการเมืองมีรากฐานมาตั้งแต่วันเด็ก การเรียนรู้ในวัยก่อนผู้ใหญ่มีความสำคัญเพราะสิ่งที่ได้เรียนรู้และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิตและมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองที่จะมีตามมาในวัยผู้ใหญ่" วัยเด็กจะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาความรู้ ความเชื่อ และทัศนคติ ค่านิยมเกี่ยวกับการเมืองหรือความนิยมเอียงทางการเมือง เป็นพัฒนาการของการสร้างลักษณะเฉพาะทางการเมืองของแต่ละคนขึ้น ดอร์สัน และพรูวิทท์ เห็นว่า การพัฒนาของความนิยมเอียงทางการเมืองมีลักษณะเป็นการสั่งสม(cumulative) ความนิยมเอียงทางการเมืองที่ได้รับหรือก่อตัวขึ้นในช่วงแรกของชีวิตจะมีอิทธิพลต่อการรับ หรือการก่อตัวของความนิยมเอียงทางการเมืองอื่น ๆ อาจกล่าวได้ว่า บุคคลจะยอมรับหรือสร้างทัศนคติหรือความเชื่อ ตลอดจนรับข่าวสารต่าง ๆ ได้เพียงใด และในแนวทางใด จะขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางการเมืองก่อนหน้านั้น

Piaget นักจิตวิทยา กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็นการเคลื่อนตัวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ของเด็ก เป็นการเคลื่อนตัวไปสู่แนวความคิด ทัศนคติ และความคาดหวังทางการเมืองในระบบการเมืองที่เด็กนั้นสังกัดอยู่

Hess และ Thorney ได้แบ่งขั้นตอนของการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กไว้ดังนี้

1. ขั้นกำหนดคระบองค์กรทางการเมืองไว้ (identification of political objects) เป็นขั้นแรกที่จะเรียนรู้ว่าสถาบันหรือองค์การทางการเมืองต่าง ๆ คืออะไร
2. ขั้นเกิดแนวความคิด (conceptualization) เป็นขั้นที่เด็กเริ่มมีประสบการณ์มากขึ้น เด็กจะเริ่มมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การทางการเมืองแน่ชัดยิ่งขึ้น
3. ขั้นเข้าใจสาระความเป็นจริง (subjective involvement) ในขั้นนี้เด็กจะมีความรู้ความเข้าใจชัดเจนจนเกิดความรู้สึกในแง่บวกหรือแง่ลบต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองต่าง ๆ เช่น ทราบว่านักการเมืองคนนี้ดีกว่าอีกคนหนึ่ง ด้วยเหตุผลเหล่านี้ เป็นต้น
4. ขั้นแสดงกิจกรรมที่ชัดแจ้ง (overt activity) เป็นขั้นที่เด็กมีความรู้สึกต้องการมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง เช่น การวิจารณ์การกระทำของรัฐบาล การสนับสนุนผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง การร่วมเดินขบวน เป็นต้น

Easton และ Dennies ท้าการศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กในแง่ของความรู้สึกและทัศนคติที่เด็กมีต่ออำนาจทางการเมือง และได้เสนอขั้นตอนของการพัฒนา ดังนี้

1. ขั้นเรียนรู้ทางการเมือง (politicization) เด็กจะสามารถเรียนรู้ได้ว่ามีอำนาจหน้าที่อยู่เหนือกว่าครอบครัวของตนเองและเหนือกว่าอำนาจของครูในโรงเรียน เมื่อเด็กมีอายุประมาณ 7-8 ปี จะเริ่มตระหนักถึงกำลังบังคับจากภายนอกบางอย่างที่บังคับตนและครอบครัว ให้ความสนับสนุนเชื่อฟัง และเคารพนับถือต่ออำนาจนั้น แต่ความรับรู้ในขั้นนี้ยังไม่ได้เป็นความเข้าใจที่ลึกซึ้งชัดเจนนัก
2. ขั้นเรียนรู้บุคคลทางการเมือง (personalization) เด็กจะเริ่มรับรู้เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองครั้งแรกในรูปของตัวบุคคลที่ใช้อำนาจทางการเมืองนั้น เช่น ประธานาธิบดี ตำรวจ และยังไม่ได้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ทางการเมืองและอำนาจทางการเมืองที่มีลักษณะ เป็นนามธรรม

และมีลักษณะเป็น collectivity เช่น รัฐสภา รัฐบาล คณะรัฐมนตรี ฯลฯ เท่าใดนัก

3. **ขั้นมีอุดมการณ์ทางการเมือง (idealization)** ในระยะแรกของการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองและอำนาจทางการเมืองนั้น เด็กจะรู้สึกว่ามีอำนาจทางการเมืองและบุคคลต่าง ๆ ในระบบการเมืองนั้นเป็นผู้ที่ควรเชื่อมั่นไว้วางใจ มีบุญคุณและสามารถให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ได้ กล่าวคือเป็นการมองแบบอุดมคติ

4. **ขั้นสานึกความเป็นสถาบันทางการเมือง (institutionalization)** เป็นขั้นตอนที่พัฒนามาจากสามลักษณะแรก คือเด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ เป็นนามธรรมสูงขึ้น ความผูกพันกับอำนาจการเมืองตามกฎหมายจะมีลักษณะผูกพันกับสถาบันมากกว่าตัวบุคคล เช่น ผู้นำทางการเมือง หรือผู้มีอำนาจทางการเมือง

จากการศึกษาของ Easton และ Hess พบว่า โลกทางการเมือง (political world) ของเด็กนั้นเริ่มก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างมาอย่างดีก่อนที่เด็กจะเริ่มเข้าเรียนในชั้นประถม เสียด้วยซ้ำ และจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงอายุต่อ ๆ มา

ความนิยมเอียงทางการเมืองประเภทแรกที่เด็กจะได้เรียนรู้ คือ ความผูกพันต่อชุมชนทางการเมือง ซึ่งจะเริ่มก่อตัวในช่วงอายุ 5 - 6 ปี ความผูกพันกับชุมชนทางการเมือง และสัญลักษณ์ทางการเมืองในช่วงแรกนี้ มีลักษณะเป็นไปด้วยความรู้สึกทางอารมณ์ มากกว่าความรู้ ความเข้าใจ นอกจากนี้ เด็กจะสามารถระบุได้ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชาติและหน่วยการเมืองพื้นฐานอื่น ๆ

จากการวิจัยในสหรัฐฯ ส่วนใหญ่พบว่า ความนิยมเอียงทางการเมืองที่ก่อตัวในระยะแรกนี้มักจะมีแนวโน้มในทางบวก คือ เด็กจะมองผู้นำทางการเมืองและสัญลักษณ์ทางการเมืองอย่างชอบพอรักใคร่ เช่น เด็กจะมีความรู้สึกว่ามีอำนาจทางการเมืองและผู้มีอำนาจทางการเมืองเป็นผู้มีบุญคุณ (benevolent) มีความสามารถ และให้ความช่วยเหลือแก่เขาได้ นอกจากนี้ในสังคม

อเมริกัน เด็กจะสามารถกำหนดได้ว่าตนเองกับพรรคการเมือง (party identification) ได้ตั้งแต่ระยะต้นของวัยเด็ก แต่มาช้าเป็นความโน้มเอียงทางการเมืองที่มาจากอุดมการณ์หรือความเข้าใจอย่างลึกซึ้งแต่อย่างใด

เมื่อเด็กเติบโตขึ้น ภาพพจน์ทางการเมืองจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงอายุ 7 - 13 ปี เด็กจะรับรู้และเข้าใจสัญลักษณ์ทางการเมืองที่เป็นนามธรรมและซับซ้อนมากขึ้น โดยเด็กจะรับรู้และเข้าใจสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับตนเองก่อน ในช่วงอายุราว 10-11 ปี เด็กจะสามารถเข้าใจต่อสัญลักษณ์ลักษณะที่เป็นสถาบันและเริ่มให้ความสำคัญกับบทบาทและสถาบันมากกว่าตัวบุคคล สามารถแยกความแตกต่างระหว่างบทบาทหรือสถาบันกับตัวบุคคลได้ เช่น บุคคลที่ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีกับตำแหน่งประธานาธิบดี

การศึกษาของ Adelson และ O'Neill พบว่า พัฒนาการในด้านการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กส่วนใหญ่เกิดขึ้นอย่างมากที่สุดในช่วงอายุระหว่าง 11 - 13 ปี หลังจากอายุ 13 ปี เด็กจะมีการเรียนรู้ทางการเมืองที่สลับซับซ้อนขึ้นอีก โดยจะรับรู้ถึงโลกทางการเมืองรอบตัวเขา มีความเข้าใจต่อเหตุการณ์ทางการเมือง มีความคิดเห็นและมีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง จะมีการรับรู้ข่าวสารข้อมูลและความรอบรู้ทางการเมืองมากขึ้น Easton และ Dennis พบว่า เด็กในวัย 13-14 ปี มองรัฐบาลและผู้ชำนาญทางการเมือง เช่น ประธานาธิบดี ตำรวจ ฯลฯ ในรูปที่เป็นอุดมคติน้อยลง

เมื่อเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น เด็กจะมองสิ่งต่าง ๆ ในระบบการเมืองในแง่ความเป็นจริง (realist) มากขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ในความคิดของเด็กวัยนี้จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ในโลกการเมืองได้เกือบสมบูรณ์และมีโลกทัศน์ (outlook) ที่ไม่แตกต่างจากผู้ใหญ่มากนัก เด็กสามารถสร้างหรือรับเอาลักษณะเฉพาะทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ได้เกือบสมบูรณ์เหมือนผู้ใหญ่ (mature political self) Easton และ Hess ว่าช่วงอายุที่เด็กจะมีการเรียนรู้ทางการเมืองจนเกิดวุฒิภาวะทาง

การเมือง (maturing member) อยู่ในช่วงอายุ 3 - 13 ปี ความรู้สึกผูกพันชอบพอและความ
 ใฝ่เยี่ยงทางการเมืองต่าง ๆ จะก่อตัวอย่างมั่นคง ความรู้สึกผูกพันทางใจเกี่ยวกับสถาบันทาง
 การเมือง สัญลักษณ์ทางการเมือง และอำนาจทางการเมืองจะได้รับการเสริมด้วยความรู้ ความ
 เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น ความรู้สึกชื่นชมในฐานะวีรบุรุษ และความ
 รู้สึกมีบุญคุณจะลดลง

Hess และ Easton ทำการศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนมัธยมปลาย
 ช่วงอายุ 14-18 ปี พบว่า "แม้ว่าในช่วงอายุนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติบางอย่าง แต่จากความ
 เข้มของทัศนคติที่สะสมมาซึ่งปรากฏในเด็กวัยนี้ก็ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองได้มีมา
 นานแล้ว และในช่วงอายุนี้ก็เกือบจะก่อตัวได้รูปสมบูรณ์เต็มที่แล้ว

ในช่วงปลายของอายุวัยรุ่น บุคคลจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและเข้าเกี่ยวข้องกับ
 การเมืองในลักษณะต่าง ๆ มากขึ้น มีการแสดงออกถึงความสนใจทางการเมือง การติดตาม
 ข่าวสารทางการเมือง การสังกัดพรรคการเมืองและองค์การทางการเมืองต่าง ๆ Tapper
 เสนอว่า ช่วงอายุนี้เป็นช่วงที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นช่วงที่บุคคลกำลังจะออกจากครอบครัวและ
 โรงเรียน เพื่อเข้าสู่วงอาชีพการงาน ซึ่งจะเป็นจุดสำคัญของการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นช่วงที่จะ
 สร้างเอกลักษณ์ที่มีความหมาย (meaning identity) และแสวงหาบทบาทที่เหมาะสมในสังคม

Wirt ได้สรุปพัฒนาการของการเรียนรู้ทางการเมืองออกเป็นหลายขั้นตอน คือ ใน
 ระดับพื้นฐานของการเรียนรู้ เด็กจะเรียนรู้ในด้านความผูกพัน การให้ความเชื่อถือ และความจง
 รักภักดีต่อประเทศและชุมชน เรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกของชาติใด พวกเขาคือพวกเขาของตน พวกเขา
 เป็นพวกอื่น ในระดับต่อมา การเรียนรู้ทางการเมืองจะเป็นการพัฒนาทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจ
 เกี่ยวกับสถาบันและโครงสร้างทางการเมือง ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมือง ในระดับที่สูง
 ขึ้น เด็กจะมีทัศนคติที่เกี่ยวกับการเมืองโดยตรงและเฉพาะเจาะจงในขั้นสูงสุด เด็กจะมีพัฒนาการ

ของทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนและเฉพาะเจาะจงต่อปัจจัยผลผลิต (output) ต่าง ๆ ของระบบการเมือง เช่น กฎหมาย หรือนโยบายทางการเมือง เป็นต้น

เมื่อเด็กผ่านพัฒนาการของการเรียนรู้ทางการเมืองขั้นต่าง ๆ ไปจนเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ก็อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะเฉพาะทางการเมืองของบุคคลโดยทั่วไปจะก่อตัวขึ้นอย่างมั่นคงแล้ว และก้าวเข้าสู่สภาพการมีวุฒิภาวะทางการเมือง (political maturation) คือ มีความสามารถที่จะคิด สร้างกรอบความคิด (conceptualization) และมีความเข้าใจต่อประสบการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

Hess และ Thorney ได้จำแนกแบบของการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กไว้เป็น 4 แบบด้วยกัน คือ

1. แบบของการสั่งสม (accumulation model) การเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กจะมาจากความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สะสมกันมา ซึ่งอาจจะได้มาจากการสอนโดยตรง หรือจากประสบการณ์ทางอ้อม

2. แบบของการถ่ายโยงระหว่างบุคคล (interpersonal transfer model) เป็นแบบการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการที่เด็กถ่ายโยงความรู้สึกและประสบการณ์ที่มาจากผู้ที่เด็กสัมพันธ์ด้วยอย่างใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ครู เพื่อน ฯลฯ บุคคลเหล่านี้จะเป็นแบบในการมองสถานะทางการเมือง ตามแบบการเรียนรู้ทางการเมืองแบบนี้ ความคิดและความรู้สึกของเด็กต่อสิ่งต่าง ๆ ทางการเมืองไม่ได้เกิดจากความรู้ความเข้าใจ หรือความรู้สึกต่อสิ่งนั้นโดยตรง แต่เป็นการโยงความคิดความรู้สึกที่เด็กมีต่อบุคคลที่เข้าสัมพันธ์ด้วยกับอำนาจทางการเมืองหรือบุคคลในระบบการเมือง เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมีประสบการณ์และมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น การเรียนรู้ทางการเมืองแบบถ่ายโยงระหว่างบุคคลนี้จะเปลี่ยนแปลงไป

3. แบบของการเลียนแบบ (identification model) เป็นแบบการเรียนรู้ทางการเมืองที่เด็กรับเอาโดยตรงจากบิดามารดา ครู และบุคคลที่สัมพันธ์ด้วย เด็กจะกำหนดพฤติกรรมของตนเองโดยเลียนแบบจากพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้โดยไม่รู้ตัว เช่น รับเอาความคิดเห็นทางการเมืองของบิดามารดามาเป็นของตน สนับสนุนพรรคการเมืองพรรคเดียวกับบิดามารดา เป็นต้น

4. แบบพัฒนาการของความรู้ความเข้าใจ (cognitive developmental model) เป็นแบบที่เป็นไปตามโครงสร้างของพัฒนาการความรู้ความเข้าใจของเด็ก มโนทัศน์ทางการเมืองของเด็กจะเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับขั้นการพัฒนาของเด็ก เมื่อเด็กเติบโตและสามารถพัฒนาความรู้ ความเข้าใจได้อย่างเต็มที่แล้ว เด็กก็จะสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในระบบการเมืองที่ซับซ้อน เป็นนามธรรม ได้ชัดเจนขึ้น สามารถแยกแยะความแตกต่าง สร้างการรับรู้และการตอบสนองได้เอง

ถ้าพิจารณาในแง่ของสื่อ (ตัวกลาง) ในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่เด็ก Dawson และ Prewitt เสนอว่า ในแต่ละขั้นตอนของพัฒนาการการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็ก สื่อ (ตัวกลาง) แต่ละตัวจะมีบทบาทต่าง ๆ กัน ในขั้นแรกครอบครัวจะมีบทบาทส่งผ่านและสร้างความนิยมเอียงทางการเมืองพื้นฐานที่สุด เช่น การผูกพันตนเองกับชุมชนทางการเมือง ครอบครัวจะเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กในช่วงแรกของชีวิต เด็กจะรับเอาความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการเมือง จากสิ่งที่ได้รับฟังจากครอบครัวและจะสร้างความรู้สึกความเชื่อโดยเชื่อมโยงจากบุคคลและพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไปยังสิ่งอื่น ๆ ภายนอก

โรงเรียนและสถาบันการศึกษาจะเป็นสื่อ (ตัวกลาง) ในการเรียนรู้ทางการเมืองที่เป็นหน่วยงานของสาธารณะหน่วยแรก โรงเรียนจะสามารถสร้างความนิยมเอียงทางการเมืองที่สำคัญ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อระบบการเมืองและค่านิยมเกี่ยวกับ

ความเห็นพ้องต้องกัน (concensus) ในสังคม

หลังจากผ่านการสร้างความรู้ความเข้าใจพื้นฐานต่าง ๆ ในช่วงแรกโดยครอบครัว และโรงเรียน เด็กที่เติบโตขึ้นก็จะมีประสบการณ์ค่าสิ่งที่ได้รับรู้มาในช่วงต้นของวัยรุ่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มทุติยภูมิต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน กลุ่มอาชีพ ตลอดจนปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในระบบการเมือง จะมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ทางการเมืองไปจนตลอดชีวิต (พรศักดิ์ ม่องแก้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526 : 31 - 45)

เราจึงกล่าวได้ว่าการก่อให้เกิดการรับรู้และการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กนั้น จะมีกระบวนการสื่อสารทางการเมืองเป็นองค์ประกอบของการรับรู้และการเรียนรู้ทางการเมืองด้วย

แนวความคิดการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication)

ความหมายของ Rush และ Althoff ได้ให้ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง (political communication) ว่าเป็น การถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวกับการเมือง จากส่วนหนึ่งของระบบการเมืองไปยังอีกส่วนหนึ่งของระบบการเมือง และเป็นการถ่ายทอดระหว่างระบบสังคมกับระบบการเมืองด้วย (Rush และ Althoff, 1971 : 160) นอกจากนี้ สถิตย์ นิยมญาติ อธิบายเพิ่มเติมของความหมายการสื่อสารทางการเมือง (political communication) ตามคำจำกัดความของ Rush และ Althoff ว่า

" การสื่อสารทางการเมืองเป็นองค์ประกอบที่อยู่ในสภาวะไม่อยู่นิ่งของระบบการเมือง กระบวนการต่าง ๆ ทางการเมือง เป็นต้นว่า สังคมกรรมทางการเมืองที่ดี การเข้าร่วมทางการเมืองที่ดี ตลอดจนการเลือกสรรทางการเมืองที่ดี ต้องพึ่งพาอาศัยการสื่อสารทางการเมืองทั้งสิ้น ส่วนประกอบของระบบสื่อสารทางการเมือง ประกอบไปด้วย (1) แหล่งที่มาของข่าวสาร (the source of the message) (2) ตัวเนื้อหา (the message) หรือข่าวสาร

(3) เส้นทาง (channel) ที่ข่าวสารถูกส่งออกไปยังผู้รับ (the audience) และปฏิกิริยาตอบโต้ (feedback) ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือ ในระบบของการสื่อสารทางการเมืองนั้น แหล่งที่มาของข่าวสารอาจจะเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อจะเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง ส่วนเนื้อหาหรือข่าวสารก็ได้แก่ ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เขาแสดงออกไป เส้นทางที่ข่าวสารจะเป็นโทรทัศน์ ผู้รับก็คือสมาชิกของหน่วยเลือกตั้ง หรือผู้ที่จะไปเลือกตั้งในหน่วยเลือกตั้งของเขาที่บังเอิญฟังรายการโทรทัศน์ และปฏิกิริยาตอบโต้ก็คือ การแสดงความคิดเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกันข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของเขา (สตีลส์ นิยมญาติ, 2524 : 126)

โดยปกติทั่วไปแล้ว ส่วนประกอบต่างๆ (elements) ของระบบการสื่อสารทางการเมืองไม่จำเป็นต้องเป็นโครงสร้างอันถาวรของระบบการเมืองในขณะเดียวกัน หน้าที่ขององค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ก็มักจำเป็นต้องมีความต่อเนื่องกัน และอาจจะแปรผันไปได้ตามสถานการณ์ กล่าวคือ ในสถานการณ์หนึ่งบุคคลอาจจะทำหน้าที่เป็นแหล่งที่มาของข่าวสาร (the source of a message) ในอีกสถานการณ์หนึ่งเขาอาจจะทำหน้าที่เป็นเส้นทาง (channel) ให้ข่าวสารผ่านไปสู่บุคคลอื่น ๆ ก็ได้ เหล่านี้เป็นต้น

ในสังคมต่างๆ โครงสร้างของการสื่อสารมักจะมีความสลับซับซ้อนอยู่มากทีเดียว เป็นต้นว่าแหล่งที่เกิดของข่าวสารมีมากมายหลายแหล่ง ผู้รับมาจากบุคคลหลายกลุ่มหลายพวกและเส้นทางของการสื่อสารมีมากมายหลายเส้นทาง เป็นต้น นอกจากนี้เส้นทางบางเส้นทางก็อาจจะมีลักษณะเป็นแนวตั้ง เช่น กรณีของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่อยู่ต่างระดับของระบบการเมือง บางทีเส้นทางอาจจะเป็นไปบนแนวนอนในแง่ที่ว่า ผู้ที่สื่อสารอยู่ในระดับเดียวกันของระบบการเมืองดังจะเห็นได้ว่า ในกรณีของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้น แหล่งที่เกิดของข่าวสารของเขา อาจจะเป็นเพื่อนฝูง ผู้ร่วมงานผู้บริหาร ผู้สนับสนุน สื่อสารมวลชน ประชาชนทั่ว ๆ ไป เหล่านี้เป็นต้น กลุ่มผู้รับ (audience) และเส้นทาง (channel) ของการสื่อสารก็เช่นกัน ประกอบไปด้วย

บุคคลหลายกลุ่มและกระบวนการหรือวิธีการต่าง ๆ มากมาย

ช่องทางของการสื่อสารทางการเมือง

แหล่งสารคือ บุคคลหรือสถาบันที่เป็นแหล่งกำเนิดของสาร ส่วนช่องทางคือ วิธีการหรือ เครื่องมือที่สารไหลจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ได้มีนักวิจัยแบ่งช่องทางหรือสื่อออกเป็นประเภท ใหญ่ ๆ สองประเภทดังต่อไปนี้ คือ

1. ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนและช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคล
 2. ช่องสารที่มาจากแหล่งภายนอก และช่องสารที่มาจากแหล่งภายในของระบบสังคม
- ซึ่งช่องสารประเภทที่ 2 อาจเป็นช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนหรือช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคล ก็ได้ ซึ่งจะได้พิจารณาลักษณะของช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลและสื่อมวลชนดังนี้

การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) หมายถึง ช่องสาร ที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบตัวต่อตัว ระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่าสองคนขึ้นไป ช่องสารแบบนี้มีประสิทธิภาพมากกว่าช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนในการจูงใจผู้รับสารที่มีความเฉยเมย หรือมีปฏิกิริยาต่อต้านสารของผู้ส่งสาร (เสถียร เขยประทีป, 2528 : 25)

นักวิชาการด้านการสื่อสาร (Barnlund) ได้กำหนดคุณลักษณะ 5 ประการของกิจกรรม การสื่อสารระหว่างบุคคลดังนี้

1. ในเบื้องต้นแล้วจะมี "ความเกี่ยวเนื่องรับรู้ต่อกัน" (perceptual engagement) ในคนสองคนหรือมากกว่าซึ่งมีความใกล้ชิดกันทางกายภาพ นี่เป็นส่วนหนึ่งของการติดต่อกันทางสังคม เบื้องต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นก่อนกิจกรรมสื่อสารประเภทนี้
2. การรับรู้ระหว่างกันทำให้เกิดการพึ่งพากันในการสื่อสารซึ่งเน้นถึงปฏิสัมพันธ์ ซึ่งจะเน้นของการเอาใจใส่ในด้านความนึกคิดและการเห็นภาพเช่นในการสนทนากัน ในการมีปฏิสัมพันธ์

กันนั้นแต่ละคนจะมีการตอบสนองต่อประเด็นโดยคนอื่น ๆ

3. จุดเน้นของการปฏิสัมพันธ์นี้ผ่านการแลกเปลี่ยนสารระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนนี้ ผู้มีส่วนร่วมจะขบคิดประเด็นอย่างกว้างขวาง ประเด็นนั้น ๆ ทำให้หันมาซึ่งสารใหม่จากอีกคนหนึ่ง

4. ปฏิสัมพันธ์นี้อยู่บนพื้นฐานของการสื่อสารแบบซึ่งหน้ากัน แต่ละคนเผชิญหน้ากับอีกคนหนึ่งอย่างเต็มที่

5. การสื่อสารระหว่างบุคคลมักจะไม่มีการสร้างที่แน่ชัด มีคุณน้อมมากในการควบคุมความถี่ รูปแบบ หรือเนื้อหาของสารระหว่างบุคคล (เมตตา กฤตวิทย์, 2530 : 32-33)

การสื่อสารมวลชน (mass communication) มีความหมายถึง กระบวนการ (Process) การสื่อสารประเภทหนึ่ง เป็นกระบวนการสื่อสารกับมวลชน การใช้คำว่า "การสื่อสารมวลชน" จึงมีความหมายครอบคลุมถึงองค์ประกอบทุกองค์ประกอบของกระบวนการ อันได้แก่ ผู้ส่งสาร สารสื่อ และผู้รับสาร

ส่วนคำว่า "สื่อมวลชน" มีความหมายเฉพาะถึงองค์ประกอบแต่เพียงองค์ประกอบเดียวของกระบวนการ คือ ตัวสื่อ แต่ไม่ได้หมายถึงกระบวนการ (process) ของการสื่อสาร โดยปกติแล้วสื่อที่ใช้ในการสื่อสารมวลชน หรือที่เรียกกันว่า สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนได้แก่สื่อซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือสื่อสาร (message) ไปยังมวลชน (mass audience) (ปรมะ, 2529 : 126-127)

ดังนั้น ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนคือ ช่องสารที่สามารถทำให้แหล่งสารที่ประกอบด้วยบุคคลหรือบุคคลใดไม่ก็คนสามารถส่งสารไปยังผู้รับเป้าหมายจำนวนมาก ๆ ได้ ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนมีลักษณะเป็นกลางหรือตัวเชื่อมระหว่างแหล่งสารและกลุ่มประชากรเป้าหมาย

ช่องทางที่เป็นสื่อมวลชนสามารถปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ต่อไปนี้ได้ก็คือ

1. สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก ๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว
2. สามารถให้ความรู้และข่าวสารได้ดี
3. สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ใหม่พึงรำลึก (ทัศนคติที่เกิดขึ้นใหม่อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้) (เสถียร เขยประทีป, 2528 : 25)

เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) กับการสื่อสารมวลชน (mass communication) โดยการสื่อสารมวลชนนี้ ตัวสื่อ(ช่องทางการสื่อสาร) คือ สื่อมวลชน การสื่อสารมวลชนมีลักษณะแตกต่างไปจากการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยการสื่อสารมวลชนแต่ละประเภทจะนำเสนอข้อเด่นและข้อจำกัดที่มีอยู่มาใช้เป็นเงื่อนไขของการเข้าถึงมวลชนผู้รับสาร ขณะเดียวกันตัวสารจะถูกจัดเป็นรูปแบบเดียวเพื่อส่งไปยังผู้รับสารจำนวนมากในขณะที่ส่งสารผ่านสื่อมวลชนนั้น (พรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์, 2532:384-385)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบคุณสมบัติการสื่อสารระหว่างบุคคล
และการสื่อสารมวลชน

คุณสมบัติในการสื่อสาร	การสื่อสาร ระหว่างบุคคล	การสื่อสาร
1. ทิศทางการไหล	สองทาง	ทางเดียว
2. ลักษณะของการสื่อสาร	แบบตัวต่อตัว	แบบมวลชน
3. ความรวดเร็วในการกระจาย	ช้า	เร็ว
4. ความถูกต้องในการกระจายข่าวสาร	มาก	น้อย
5. ความสามารถในการเลือกผู้รับสาร	มาก	น้อย
6. โอกาสที่ผู้รับสารจะเลือกรับ	น้อย	มาก
7. ความสามารถในการดึงดูดความสนใจ	มาก	น้อย
8. ความชัดเจนต่อการเข้าใจสาร	มาก	น้อย
9. ค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงคนจำนวนมาก	สูง	ต่ำ
10. ความรวดเร็วในการป้อนกลับ	เร็ว	ช้า
11. ความถูกต้องของการป้อนกลับ	มาก	น้อย
12. จำนวนหรือความถี่ในการป้อนกลับ	มาก	น้อย
13. ผลที่เกิดกับผู้รับสาร	เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม	เพิ่มพูนความรู้

ที่มา : พรสิทธิ์ พัฒนานาบุรีรักษ์, "การสื่อสารมวลชนในงานนิเทศ," ในเอกสารการสอน
ชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ 9 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ตารางที่ 2 ลักษณะของการสื่อสารในองค์ประกอบการสื่อสารแต่ละประเภท

การสื่อสารระหว่างบุคคล	
ผู้ส่งสาร	- มักจะสื่อสารเป็นอิสระจากองค์กรใด ๆ
สาร	- ไม่มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวข้อง, มีลักษณะเป็นผู้นำทางความคิด - ส่งผ่านภายในสภาพการณ์ที่เป็นส่วนตัวและค่อนข้างจำกัด - ไม่มีการจำกัดเนื้อหา - อุปสรรคที่ทําให้หยุดคุยกันไม่ได้เป็นตัวกำหนดความเร็วในการถ่ายทอดสาร
ช่องทางการสื่อสาร	- ไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลหรือแบบซึ่งหน้า , จำนวนน้อย
ผู้รับสาร	- กลุ่มเดียวกันหรือไม่มีความแตกต่างกัน, สามารถระบุได้ - อยู่ในระยะใกล้กัน
รูปแบบปฏิสัมพันธ์	- ไม่มีโครงสร้างหรือรูปแบบแน่นอนตายตัวหรือ (เกิดขึ้นชั่วคราว เกิดขึ้นเพราะแรงกระตุ้น และอาจไม่เป็นขึ้นเป็นอัน) - มีปฏิริยาตอบสนองในฉับพลันทันที
บริบททางสังคม	- หน่วยสังคมพื้นฐานหรือปฐมภูมิคือครอบครัว
ตัวอย่างสภาพการสื่อสาร	- การสนทนาตัวต่อตัว , คนสองคนคุยกันทางโทรศัพท์

ตารางที่ 3 ลักษณะของการสื่อสารในองค์ประกอบการสื่อสารแต่ละประเภท (ต่อ)

การสื่อสารมวลชน	
ผู้ส่งสาร	- ผู้ส่งสารสื่อมวลชนองค์การที่ซับซ้อน , มีการใช้จ่ายสูง
สาร	- ส่งผ่านอย่างเปิดเผยให้สาธารณชนรู้ , ส่งผ่านอย่างรวดเร็ว - เนื้อหาไม่มุ่งเน้นเฉพาะวงการ , ต้องเคารพกฎเกณฑ์
ช่องทางการสื่อสาร	- เป็นทางการ (สื่อมวลชน)
ผู้รับสาร	- จำนวนมาก , มีความหลากหลาย - ไม่รู้จักมักคุ้นกัน , อยู่ในระยะห่างกัน
รูปแบบปฏิสัมพันธ์	- มีโครงสร้างและรูปแบบ - ปฏิกริยาตอบสนองไม่เกิดขึ้นทันทีทันใด
บริบททางสังคม	- หน่วยสังคมทุติยภูมิ
ตัวอย่างสภาพ	- โฆษณาทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ ฯลฯ
การสื่อสาร	- การตีพิมพ์ประกาศ, การส่งจดหมายตรงค์, - การนำเครื่องบินขึ้นไพล่ลอยควันเป็นตัวอักษรในอากาศ

ที่มา : พรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์, "การสื่อสารมวลชนในงานนิเทศ," ในเอกสารการสอน

ชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ 9 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

จากทฤษฎีแนวความคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาสร้างเป็นตัวแบบการวิจัย (conceptual framework) ได้ดังนี้

จากกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวความคิด (conceptual framework) ดังกล่าวกำหนดเป็นสมมติฐานโดยมีรายละเอียด ดังนี้

สมมติฐาน

1. การสื่อสารทางการ เมืองทั่วไปโดยผ่านตัวกลางที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ทางการ เมืองทั่วไปของเด็กนักเรียน
2. การสื่อสารทางการ เมืองโดยผ่านตัวกลางที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชนเกี่ยวกับ เหตุการณ์ รสช.มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ทางการ เมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ รสช. ของเด็กนักเรียน
3. การสื่อสารทางการ เมืองโดยผ่านตัวกลางที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชนเกี่ยวกับ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ทางการ เมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬของเด็กนักเรียน
4. การสื่อสารทางการ เมืองทั่วไปโดยผ่านตัวกลางที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชนมี ความสัมพันธ์กับการ เรียนรู้ทางการ เมืองทั่วไปของเด็กนักเรียน
5. การสื่อสารทางการ เมืองโดยผ่านตัวกลางที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชนเกี่ยวกับ เหตุการณ์ รสช.มีความสัมพันธ์กับการ เรียนรู้ทางการ เมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ รสช. ของเด็กนักเรียน
6. การสื่อสารทางการ เมืองโดยผ่านตัวกลางที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชนเกี่ยวกับ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬมีความสัมพันธ์กับการ เรียนรู้ทางการ เมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬของเด็กนักเรียน
7. การรับรู้ทางการ เมืองทั่วไปของเด็กนักเรียน โดยผ่านสื่อบุคคลซึ่งเป็นครูผู้สอน มีอิทธิพลมากกว่าโดยการผ่านสื่อมวลชน

8. การรับรู้ทางการเมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ รสช.และพฤษภาทมิฬ โดยผ่านสื่อบุคคล ซึ่งเป็นครูผู้สอนมีอิทธิพลมากกว่าโดยผ่านสื่อมวลชน
9. การเรียนรู้ทางการเมืองทั่วไปของเด็กนักเรียนโดยผ่านสื่อบุคคลซึ่งเป็นครูผู้สอน มีอิทธิพลมากกว่าโดยการผ่านสื่อมวลชน
10. การเรียนรู้ทางการเมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ รสช.และพฤษภาทมิฬ โดยผ่านสื่อ บุคคลซึ่งเป็นครูผู้สอนมีอิทธิพลมากกว่าโดยผ่านสื่อมวลชน
11. การรับรู้ทางการเมืองทั่วไปมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ทางการเมืองทั่วไปของ เด็กนักเรียน
12. การรับรู้ทางการเมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ รสช.มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ทาง การเมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์ รสช.ของเด็กนักเรียน
13. การรับรู้ทางการเมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ ทางการเมืองเกี่ยวกับเหตุการณ์พฤษภาทมิฬของเด็กนักเรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย